

PHẬT GIÁO NAM BỘ

THÍCH HIỂN PHÁP^(*)

Phật giáo là một hình thái ý thức xã hội được các thế hệ cha ông mang theo trong quá trình mở đất ở Đàng Trong. Khi có mặt ở vùng đất mới Nam Bộ, Phật giáo đã tồn tại và phát triển bằng chính hơi thở, trái tim, tâm hồn của người dân nơi vùng đất trù phú, thơ mộng, xinh đẹp này và đã cùng nhân dân Nam Bộ lập nên những kì tích lịch sử.

1. Đặc điểm

Trong bối cảnh lịch sử, địa lí của vùng đất Nam Bộ đã tồn tại nhiều dân tộc, nhiều nền văn hóa, nhiều tôn giáo tạo thành một đặc thù riêng của vùng đất này. Do đó, Phật giáo với tinh thần nhập thế tích cực, cởi mở trong giao lưu, nhạy bén với cái mới, thấm nhuần tinh thần bình đẳng, nhân nghĩa, bao dung nhưng rất rạch ròi, rất mực giản dị, yêu nước nồng nàn. Từ đó Phật giáo luôn sống hài hòa, tôn trọng những gì đã có, tôn trọng những tín ngưỡng tôn giáo khác và người dân Nam Bộ luôn xem Phật giáo là chỗ dựa tinh thần trong cơn khốn khó và mọi giai đoạn lịch sử của vùng đất Nam Bộ. Nếu nhìn dưới góc độ tổng quát, chúng ta dễ dàng nhận thấy sự tác động qua lại 3 chiều: "Phật giáo - Lịch sử - Người dân" ở vùng đất phương Nam này. Khi các lưu dân đến lập nghiệp nơi xứ lạ quê người, đều chịu chung những bất hạnh, hiểm nguy

đang chờ, vì vậy người dân Nam Bộ luôn sống với nhau rất chí nghĩa chí tình, thủy chung, trọn vẹn, vì nghĩa quên mình, trọng nghĩa khinh tài, sống rất thực tế, đó là những đức tính cao đẹp của người dân Nam Bộ. Lịch sử Nam Bộ là lịch sử thường trực đấu tranh với các thế lực đen tối để tồn tại và phát triển, giữ vững vùng đất mới của Tổ quốc và Phật giáo luôn là hạt nhân đoàn kết, bao dung, rộng mở, phát huy những giá trị văn hóa dân tộc, truyền thống văn hóa đạo đức và phong hoá Việt Nam.

Khi có mặt ở vùng đất Nam Bộ, Phật giáo đã phát huy cao độ hệ tư tưởng nhập thế của Thiên học Lý - Trần có cải biên để thích nghi với điều kiện thực tế của lịch sử và cư dân ở đây, đó là không phân biệt tại gia hay xuất gia, ở đâu tu hành cũng được, nếp sống căng thẳng ngoài tiền tuyến hay sống yên ổn ở hậu phương miễn sao làm lợi mình, lợi người trên cơ sở giáo lí Tứ ân và xây dựng đạo đức xã hội. Chính quan điểm này của Phật giáo đã tác động rất lớn đến lòng yêu nước của người dân Nam Bộ, bảo tồn văn hóa dân tộc, phát huy đạo đức gia đình, xã hội trước nền văn minh vật chất phương Tây đang lan tràn vào vùng đất này. Chính Phật giáo đã thổi vào tâm hồn người

*. Hoà thượng, Giáo hội Phật giáo Việt Nam, Thành phố Hồ Chí Minh.

dân Nam Bộ một luồng sinh khí độc đáo, đó là nói như vậy, làm như vậy, biết như vậy và sống đúng như vậy. Trong điều kiện lịch sử của vùng đất mới, Phật giáo Nam Bộ đã đem lại cho người dân một cuộc sống nội tâm phong phú, tinh thần yêu nước cao độ, làm chất xúc tác để đoàn kết toàn dân, dung hợp Tam giáo một cách nhuần nhuyễn và Phật giáo Nam Bộ không giương cao ngọn cờ để chống ngoại xâm, mà tạo điều kiện đoàn kết toàn dân thành một khối dưới sự lãnh đạo của cách mạng Việt Nam và từ đó tạo thành sức mạnh phi thường trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước. Điều này được chứng minh trong *Hứa sử truyện* - một truyện Nôm khuyết danh:

*"... Vả chẳng quyền xảo thích trung,
Bồ tát đa hạnh thiết trong đạo này,
Làm sao mà đặng lợi người,
Giúp nước cứu đời cũng một việc tu..."*

Phật giáo Nam Bộ vận dụng một cách triệt để tư tưởng phóng khoáng là tu hành không câu nệ hình thức, tất cả vì hạnh phúc, an lạc của số đông, nên có biết bao tăng ni, Phật tử theo tiếng gọi núi sông đã lên đường đi làm cách mạng, có người đã nằm xuống hoặc hi sinh một phần thân thể cho Tổ quốc hôm nay, điều này được tìm thấy trong *Hứa sử truyện*:

*"Mật hạnh nghe luận từ bi,
Nói rằng Phật chế tu trì đa môn,
Giả sử cố ý bất nhơn,
Buông lòng sát hại tội đường hà sa.*

Vốn nay vì nước vì nhà,

Cứu dân giúp nước sao mà chẳng nên,

Luật rằng phương tiện xảo quyền,

Tùy cơ lợi vật pháp truyền xưa nay".

Nhìn ở bình diện tổng quát, về mặt tinh thần Phật giáo đã đáp ứng những yêu cầu của người dân Nam Bộ đó tinh thần yêu nước, tính tự cường dân tộc, tự tin vào chính mình và dân tộc mình, do đó người dân Nam Bộ xem Phật giáo là cốt tuỷ, máu thịt của chính mình và một nhà thơ Nam Bộ phải thốt lên:

*"... Vì vậy quê tôi sống thái bình,
Sớm chiều gân gũi tiếng chuông ngân,
Tiếng chuông thức tỉnh vang xa mãi,
An ủi dân tôi mọi mái tranh".*

2. Tính cách

Phật giáo Nam Bộ với cái nhìn thoáng, sống bao dung, thông cảm, không đối kháng với bất cứ ai, luôn muốn có một cuộc sống hoà bình, sống rất thực và luôn trân trọng những đạo đức truyền thống. Chính những đặc thù này của Phật giáo mà người dân Nam Bộ luôn xem trọng Phật giáo trong mọi giai đoạn lịch sử. Điều này chứng minh qua con đường giáo dục Phật giáo không đào tạo những con người có kiến thức chết, những tâm tư khô cằn của thế hệ này truyền sang thế hệ khác, mà nó đào tạo những con người có kiến thức sâu rộng, những tư duy mới, trí tuệ, sáng tạo, năng động luôn khơi dậy và đánh thức những hạt giống đem lại an lạc, hạnh phúc cho mình, cho mọi người.

Nói cách khác đây là những đặc điểm và tính cách của Phật giáo Nam Bộ. Ngược dòng lịch sử thời cận đại, ngay tại Sài Gòn - thủ phủ của chính quyền nhà Ngô, vì bảo vệ Phật giáo, vì độc lập cho dân tộc và hoà bình cho nhân loại, Bồ tát Thích Quảng Đức đã dùng ngọn lửa tự thiêu để đấu tranh; một Nhất Chi Mai, một Quách Thị Trang và biết bao nhiêu tăng ni, phật tử của Nam Bộ đã sáng tạo những loại hình đấu tranh bất bạo động mà ít nơi nào trên thế giới có được. Trong cuộc đấu tranh vệ quốc của nhân dân Nam Bộ nói riêng, với sự kìm kẹp của chính quyền Sài Gòn, Phật giáo cũng đã sáng tạo một loại hình đấu tranh rất thực ngay giữa lòng thành phố khi thành lập Mặt trận Nhân dân cứu đói, v.v... để đấu tranh công khai với chính quyền và còn biết bao sáng tạo khác của Phật giáo Nam Bộ trong hai cuộc kháng chiến. Ngoài việc đấu tranh cho đạo pháp và dân tộc, Phật giáo Sài Gòn và các nơi ở Nam Bộ đã đưa đạo Phật đi vào cuộc đời thông qua việc giáo dục mọi người ý thức sự tương quan giữa đời sống gia đình, xã hội của con người, trách nhiệm và bổn phận của tự thân, trách nhiệm và bổn phận của cá nhân đối với gia đình, quyến thuộc và xã hội, trách nhiệm của cá nhân với Tổ quốc. Do vậy chính văn hóa Phật giáo đã làm phong phú văn hóa dân tộc ở Nam Bộ. Từ đó cho chúng ta thấy dù các thế lực thống trị lúc bấy giờ tìm đủ cách làm cho tinh thần đấu tranh ở Nam Bộ không thể phát triển, nhưng không thể làm được vì văn hóa dân tộc và văn hóa Phật giáo là mối

quan hệ hữu cơ, cộng với những tính cách, đặc điểm của dân Nam Bộ và của Phật giáo đã phá vỡ mọi âm mưu thâm độc của thế lực thống trị bấy giờ. Điều đó có thể tìm thấy tại sao các tôn giáo ở Nam Bộ hình thành ở nửa đầu thế kỉ XX chỉ vận dụng giáo lí Tứ ân và những điều cơ bản nhất của Phật giáo lập giáo.

Như vậy Phật giáo Nam Bộ đã thể hiện vị trí, vai trò của một thế hệ tư tưởng tích cực, năng động, sáng tạo, đáp ứng được nhu cầu thực tế, bức xúc của đất phương Nam. Phù hợp với lòng yêu nước, ý chí quật cường của dân tộc luôn là động lực tạo nên sức mạnh tổng hợp của dân tộc nói chung và của Nam Bộ nói riêng trong mọi giai đoạn lịch sử. Có được như vậy vì Phật giáo luôn là hệ tư tưởng của đạo đức và dân tộc. Nhân dân Nam Bộ là người biết chọn hệ tư tưởng tích cực của Phật giáo với những gì tinh hoa nhất, tích cực nhất, phù hợp với hoàn cảnh địa lí của lịch sử tồn tại, phát triển vùng đất Nam Bộ. Phật giáo Nam Bộ có thể được coi là một trong những chất men hội tụ, chất xúc tác làm cho cả hàng triệu người dân ở nơi đây triệu người như một, ngẩng cao đầu bảo vệ Tổ quốc, làm cho mỗi người dân ở nơi đây dù niềm tin khác nhau, cương vị khác nhau, luôn phát huy cao độ trí tuệ và dũng khí mình để lo cho dân cho nước từ khi mở đất cho đến hôm nay và Phật giáo Nam Bộ là mạch sống của dân tộc, đáp ứng một cách đầy đủ tiêu chí dựng nước, giữ nước của dân tộc Việt Nam./.